

CITIZENSHIP AND POLITICAL APATHY: CAUSES AND CONSEQUENCES

Xheladin MURATI

Abstract

32 frozen, fragile years in anticipation of a democratic social system. An unfulfilled void that persists, despite expectations, efforts, the democratization of life, and as time passes, everything remains behind. Our country has experienced difficult years, awaiting a better democratic life. Since the inauguration of pluralism, with all the enthusiasm of citizens, even those idealists who truly believed that with the democratic order, a more prosperous, free life would be established, and citizens would be more equal in society, before the law, justice, and the like. A long and arduous journey that we otherwise call social transition, a transition that continues even today, and is followed by the echo of a not-so-distant past. Our people, our citizens, continue to remember the past because from this present, they see nothing, not even democracy and democratic values. They expected democracy, which replaced the one-minded system, to bring us more freedom, equality, justice, stability, well-being, social equality, employment, quality education, and healthcare, but from this, nothing. In its most hostile form, democracy through political parties brought us scandals, crimes, corruption, seizures, thefts, abuses, murders, imprisonments, loud revolutions, conflicts, oligarchy, civic and political impunity, sale of social property, emigration of workers, impoverishment, depopulation, youth emigration, and similar.

So, we are in endless anticipation of democracy because we are far from it.

Keywords: Democracy, Uniformity, Anticipation, Values, Transition, Political Party.

---

* * *

All this uninspiring situation of the transitional phase is also linked to numerous political problems (crises, scandals, corruption, tenders, usurpations, amnesties, politicization, and partisanship of all institutions), social issues (social instability, the creation of social strata, lack of security, party employments), and economic challenges (developmental stagnation, economic uncertainty, lack of job opportunities for young people, coping with crises in food and energy prices, etc.) that Macedonia faces every day. They make me somewhat skeptical about a bright, peaceful, and sustainable future because in our country, we lack an efficient and qualitative judicial system; it is entirely politicized and partisan, and blatantly corrupted. The same path is followed by education, health, culture, and similar sectors regarding the sustainable development of the state.

I believe that, before we contemplate and present different theories about building an advanced democratic society, we should first clean our yard, leave the past behind, look forward, and then fulfill the conditions for the desired development. We need to shape the new professional generations that will sustain this society, and above all, we must educate our population with a sense of responsibility and necessity for creating and maintaining such a society and state, because otherwise, there is no end in sight for us.

The luxury held by political parties as formulators of development policies should first and foremost be earned and properly correlated with every social and economic development within our state. The regressive history of communism for the Albanians in Macedonia and the contribution of Albanians, along with the Party for Democratic Prosperity founded on

April 15, 1990, in the transformation and progress of the Albanians, has made me never be detached from politics. Right-wing philosophy is part of my belief.

- **The Premises**

1. Our society needs peace
2. The risk to well-being enables the citizen to lose moral legitimacy.
3. Civic disobedience is primarily associated with a political and ideological division.
4. Civic obedience creates the polarization of national and political citizens.

- **Approach and Aspects**

The transition of society from a monist system to a pluralist democratic system and the construction of a democratic society opened the way for Albanians to exercise the right and freedom to express their thoughts freely, the right to freedom and equality, as well as the right to economic, educational, social, cultural equality, etc.

Albanian Political Philosophy has begun. At the same time, the construction of a democratic society enabled the right to express political citizenship.

Freed from the communist impasse, the Albanians in Macedonia gained the right to participate in political decision-making. The formation of the PDP (Party for Democratic Prosperity) and PDP (Party for Democratic Progress) contributed to articulating the political interests of the Albanians. In the first pluralistic parliamentary elections in 1990, 23 Albanian deputies were elected, and Albanians also participated in the executive branch of Macedonia. However, Macedonian parties such as IMRO-DPMNU (Internal Macedonian Revolutionary Organization – Democratic Party for Macedonian National Unity), which acted as the opposition, and SDUM (Social Democratic Union of Macedonia), which formed the parliamentary majority together with PDP, were in significant opposition.

Despite PPD's participation in the government, its actions were mainly oppositional. This happened for several reasons:

- Macedonian deputies and their parties expressed negative and dismissive attitudes towards Albanians. There were even increasing demands to ban and remove PDP from the registry.²²
- Anything related to the rights and freedoms of Albanians, such as the right to use their mother tongue, was rejected.
- The right to use the national flag was not supported.
- They did not support the implementation of education in the Albanian language.
- The status of Albanians as a nation-state was not accepted by Macedonians, etc.

These and many other issues, legitimate and objective requests of the Albanians, were denied, and for these reasons, there was political non-accountability of Albanian deputies and ministers as well as civic non-accountability.

---

²² Firstly, in the Constitutional Court, a procedure was initiated to assess the constitutionality of the registration of the PDP (Party for Democratic Prosperity) with the number 241-90, dated April 15, 1991.

Secondly, a petition was submitted to the Parliament of Macedonia with number 41-1612-1, dated April 29, 1991, requesting the prohibition of the PPD and PDP by a citizen from Bogdanci, Gjevgjeli, Dojran, Stojakovo, Gjavato, Bogorodica, and Cernica with 3770 signatures. There were demands for the deregistration of the PDP, claiming that it operated from positions of Albanian nationalism, from other entities such as:

- Macedonian United Society of W.A. (Inc) with number ZC-1 dated February 18, 1991
- Councilors of the Municipality of Veles with number 01-522-1 dated February 7, 1991
- MAAK dated January 30, 1991
- Sojuz na komunisti-dvizhenje za Jugosllavija, Prilep, dated February 14, 1991

Civic accountability became a tool to express and oppose the policy of injustice and violence against the Albanians.

Protests were a form through which demands for freedom, equality, democracy, and similar ideals were expressed.

How was the political non-compliance expressed by Albanian deputies and party structures?

The political non-compliance of Albanian deputies was expressed during the vote for Mr. Kiro Gligorov as the president of the state. In the first vote, it was noted that out of the 23 Albanian deputies, none had voted for the president. This raised concerns within the coalition partner SDUM (Social Democratic Union of Macedonia).

In the repetition of election after a month, Mr. Kiro Gligorov won the majority of votes of 2/3, but again, 15 Albanian deputies did not vote for him.

This political dissent raised accusations and counter-accusations in public opinion, within the government coalition, as well as within party structures. Why did Albanian deputies have reservations about the SDUM presidential candidate? The deputies had reservations because it was about a federative leader closely associated with a Serbian politician, and we did not see in his figure a democrat but a nationalist with Serbian premises. In fact, we had a distinction between the political and politician concepts. We considered the politician as a great visionary, democrat, a person without animosity, upright in actions, not a nationalist, while we thought of the politician as a person with anti-Albanian interests. This was the reason, and this was demonstrated in his actions and behavior towards the demands of the Albanians. The political non-observance by Albanian deputies was also reflected in the voting on the Constitution. Deputies did not vote for the constitution even though they took an active part in the discussion to improve it. However, their words fell on the deaf ears of the parliament and the government.

Albanian deputies proposed a large number of amendments for qualitative changes to its text, which included:

- the definition of the constitutional legal status of Albanians as a state-forming people.
- the determination of the Albanian language as an official language and equal to the Macedonian language,
- enhancing the political freedom and equality, and civic rights of Albanians,
- the right to establish educational institutions in the Albanian language, etc.

All of these were ignored by Macedonian deputies, and as a result, Albanian deputies did not vote for the Constitution.

The political and civic non-compliance of Albanian deputies and citizens was evident during the referendum for the declaration of independence of Macedonia. A referendum is a form of political and civic declaration by citizens on a significant social issue.

The PDP (Party for Democratic Prosperity) and PDP (Party for Democratic Progress) did not support this referendum and organized an Albanian referendum for political-territorial autonomy of Albanians known as Ilirida, which was voted for by 99 percent of Albanian citizens. However, it remained an unrealized project. What was the meaning of the referendum for the Albanians? Perhaps it was a demonstration of strength to show how organized and politically aware we are. Otherwise, for solving problems in society, there are principles, civilized standards, and democratic agreements. But Macedonian parties and politics did not respect these and did not show tolerance. Political and civic disobedience was also expressed during the census of population and households in 1991 when there was suspicion that the data would be misused and would not be objective, as the government believed that Albanians constitute 20 percent of the population.²³ This registration failed

---

²³ In the interview given to the news agency Agence France-Presse (AFP), among other things, President K. Gligorov emphasizes that, in the overall population, Albanians constitute approximately 20 percent.

because it was not objective and created various controversies. Albanian deputies opposed it and did not vote for the registration law.

The number of Albanians has always been manipulated²⁴, and Albanians were seen as a concern in the eyes of Macedonian politics.

Macedonian parties did not want to understand that Albanians seek and fight for freedom, social rights, national equality, solidarity, and tolerance. They tried as much as possible to diminish their numbers.

Political disobedience was expressed by the citizens and leaders of the two Albanian-majority municipalities, Tetovo and Gostivar. Their mayors, supported by their party, the Albanian Democratic Party, in 1997 did not remove the national flag, which waved in front of the municipal buildings. They did not respect legal norms, and with wild police aggressiveness on the night of July 9, 1997, the authorities intervened forcefully. In Gostivar, the worst happened: three Albanians were killed, and dozens were injured in clashes with the police in defense of the flag. The police action against political dissent resulted in the imprisonment of the mayors.

Civil and political disobedience was expressed by the entire Albanian population on the occasion of the establishment of the University of Tetova. This disobedience was massive with the participation of political parties and Albanian deputies and ministers of the Party for Democratic Prosperity. The Macedonian authorities were against the establishment of the university and engaged the police for not allowing gatherings to be held, even when the lectures were about to start, the government used the police force in Poroj and Mala Rechica, where a citizen was killed.

Popular disobedience with widespread dimensions in Albanian-populated areas in Macedonia occurred in 2001 when a well-organized group of Albanian rebels incited an armed conflict initially for the division of Macedonia. However, very soon, the leaders of the conflict corrected their project and came out with statements that the military group was fighting for the national rights and equality of Albanians.

The conflict had widespread dimensions in all the Albanian provinces of Macedonia, but it was mainly localized in the Skopje and Tetovo regions. The Macedonian government opposed the forces of Albanian fighters (Kosovo Liberation Army (KLA) with all the forces and means of combat, police and military to defeat the uprising. There was no direct confrontation, as the fighting occurred at a distance, but there were significant damages in Albanian villages, and there were casualties from Macedonian forces.

The armed conflict caused pronounced divisions in society and antagonized relations between Macedonians and Albanians. This division also affected institutions and their leaders, as well as politics in general.

The military conflict concluded with the parties sitting down at the table with international intermediaries and signing the Ohrid Framework Agreement. What happened after signing it? After the signing of the Ohrid Framework Agreement, artificially, the language of hatred was

---

24

The number of Albanians according to the census is as follows:

- Census of 1948: 197,389 residents or 17.0 percent
- Census of 1953: 162,524 residents or 12.5 percent
- Census of 1961: 183,108 residents or 13.0 percent
- Census of 1971: 279,871 residents (percentage not provided)
- Census of 1981: 377,726 residents or 19.8 percent
- Census of 1994: 441,104 residents or 22.7 percent
- Census of 2002: 509,083 residents or 25.17 percent
- Census of 2021: 619,187 residents or 30.17 percent

replaced with the language of political rationality, and pronounced polarizations became a factor for peace. The soldiers who participated in the conflict formed a political party, took part in elections, and former soldier-deputies engaged in politics. Consequently, they were transformed from tigers into lambs. It is a major dilemma why the conflict occurred.

The long effort of the PDP is a historical attempt to qualitatively deepen Albanian politics in achieving equality, freedom, and democracy. If the PDP played its role in the advent of freedom and democracy, my goal is to work towards deepening the endless rights and freedoms towards building a strong democracy.

Albanian politicians have shown political irresponsibility in not voting for laws related to the realization of Albanian rights. Often, parliamentary sessions have been disrupted as a sign of revolt and dissatisfaction.

What political and civic irresponsibility brings about?

Political and civic audacity, as a means or mechanism of democratic expression against injustices, demonstrated the democratic and political culture of Albanians. In fact, it showcased the political philosophy to articulate the challenges faced by the Albanians of that time. It highlighted several elements:

- rising human, civil and political dignity;
- rejection of unacceptable practices for Albanians and
- the articulation of Albanians' demands, the promotion of their solutions, and similar endeavors.

The deputies of the PDP attached special importance to issues of national equality, citizens' freedoms, economic equality, employment for Albanians, and the adequate representation of Albanians in state institutions and similar bodies.

Conclusion

In principle, the state should respect certain moral and ethical values and is obligated to eliminate the language of hatred. Divisions and polarizations in our society, especially in the last three decades, are pronounced. This is because the authorities demonstrate police force against Albanians.

Albanian political actions were mature and did not reflect radicalism. The Macedonian authorities-imposed radicalization on us, claiming that you have everything. What do you lack? Meanwhile, they themselves showed resentment in accepting Albanian demands. Such thinking and the philosophy of Macedonian politics created conditions for radicalization and political and civic deafness.

References

- [1]. Xheladin Murati, Profili politik i PPD-së, Krijimi, shkëlqimi dhe rënia, Çabej, Tetovë, 2011
- [2]. Xheladin Murati, Arti i të bërit politik, Luma grafik, Tetovë, 2017
- [3]. Qerim Lita, Dokumente ekskluzive, Kërkesa e PPD-së dhe reagimi i qeverisë së RSM-së, Koha, Shkup, 5 janar 2018, f. 16-17
- [4]. Qerim Lita, Afera e armëve, Ladorishti dhe Bit Pazari, portal, Strugalajm
- [5]. Naser Ziberi, PPD-a ishte viktimë e intrigave të politikës serbo-maqedonase, Koha, Shkup, 22 prill 2016, f. 12-13
- [6]. Leonidha Mërtiri, Si e përçau Tirana, Partinë e Prosperitetit Demokratik në Maqedoni, Lajmpress.org, 18 shtator 2020, f. 7
- [7]. Reshat Naxhipi, Sa është Maqedonia edhe e shqiptarëve, revista "Dita", Shkup, 15 prill 1991, f. 23
- [8]. Abdylnase Sinani, Sa jemi dhe sa duhet të jemi, revista "Dita", Shkup, 15 maj 1991, f. 33-34
- [9]. Enti Shtetëror i Statistikës, Maqedonia e Veriut në shifra,, Shkup, 2022
- [10]. Nikolla V. Dimitrov, Demografski kontrasti na naselenieto vo Republika Makedonija popis 1994-2002 (Rezime), pa date botimi

PADËGJUESHMËRIA QYTETARE DHE POLITIKE: ARSYET DHE PASOJAT

Xheladin MURATI

Abstrakt

32 vite të akullta, të brishta në pritje të një sistemi shoqëror demokratik. Një mungesë që nuk plotësohet dot, pavarësisht pritjeve, përpjekjeve, demokratizimit të jetës dhe se me kohën gjithçka mbetet pas. Vendi ynë ka përjetuar vitet e vështira duke pritur jetën më të mirë demokratike. Që nga inaugurimi i pluralizmit me gjithë entuziazmin e qytetarëve, madje edhe të të atyre idealistëve, që realisht besonin se me rendin demokratik do të vihej një jetë më e mirëfilltë, e begatë, e lirë dhe qytetarët do të jenë më të barabartë në shoqëri, para ligjit, drejtësisë e të ngjashme. Një rrugëtim i gjatë dhe i mundimshëm që ndryshe e quajmë tranzicion shoqëror, i cili tranzicion vazhdon edhe sot, e që pasohet sërish me jehonën e njëmendësisë nga e kaluara jo shumë e largët. Njerëzit, qytetarët tanë vazhdojnë të kujtojnë të kaluarën sepse nga kjo e sotme nuk shohin gjë, madje as demokracinë dhe as vlera demokratike.

Demokracinë që e zëvendësoi sistemin e njëmendësisë qytetarët pritën të na sjellë më shumë liri, barazi, drejtësi, qëndrueshmëri, mirqenie, barazi sociale, punësim, arsim e shëndetësi cilësore, qëndrueshmëri ekonomike por nga kjo asgjë. Në formën më të vrazhdët demokracia përmes partive politike na solli afëra, skandale, krim dhe kriminalitet, korrupsion, zhvatje, vjedhje, abuzime, vrasje, burgosje, revolucione të larme, konflikt, oligark, padëgjueshmëri qytetare e politike, shitje e pronës shoqërore dhe largimin e punëtorëve, varfërim, shpopullimin, largimin e rinisë e të ngjashme.

Kështu ne jemi në pritje të pafund të demokracisë sepse jemi larg saj

Fjalët kyçe: demokraci, njëmendësi, pritje, vlera, tranzicion, parti politike.

---

* * *

E gjithë kjo situatë jostimuluese e fazës tranzicionale e lidhur gjithashtu me problemet e shumta politike (kriza, afëra, skandale, korrupsion, tenderime, zhvatje, amnisti, politizim dhe partizim të të gjitha institucioneve), shoqërore (jo qëndrueshmëri sociale, krijim shtresash sociale, mungesë sigurie, punësime partiake) dhe ekonomike (ngecje zhvillimore, mungesë e perspektivës ekonomike, mungesë e ndërmarrjeve për punësim të të rinjve, përballje me krizat e çmimeve të artikujve ushqimor, të energjentëve etj.) me të cilat përballlet çdo ditë Maqedonia më bëjnë mua pak skeptik në lidhje me një të ardhme të mirë, të qetë, të qëndrueshme, sepse në vendin tonë nuk ka sistem gjyqësor efikas e cilësor, ai është tërësisht i politizuar dhe i partizuar dhe i korruptuar skajshmërisht, rrugën e të cilit e ndjekin edhe arsimit, shëndetësia, kultura e të ngjashme për sa i përket zhvillimeve të qëndrueshme të shtetit.

Mendoj që përpara sesa të mendojmë dhe shtrojmë teza të ndryshme në lidhje me ndërtimin e një shoqërie të përparuar demokratike, duhet në radhë të parë të pastrojmë oborin tonë të lëmë pas të kaluarën dhe të shikojmë përpara, e më pas të plotësojmë kushtet për zhvillimin e dëshiruar, duhet të formojmë brezat e ri profesional që do ta mbajnë këtë shoqëri dhe mbi të gjitha duhet të edukojmë popullatën tonë me ndjenjën e përgjegjësisë e domosdoshërisë për krijimin dhe mirëmbajtjen e kësaj shoqërie, e këtij shteti se përndryshe nuk na gjendet fundi.

Luksin që mbajnë partitë politike si artikuluese e politikave zhvillimore duhet të radhë të parë ta meritojnë dhe ta kenë në raport të drejtë me çdo zhvillim shoqëror dhe ekonomik brenda shtetit tonë.

Historia regresive e komunizmit për shqiptarët e Maqedonisë dhe kontributi i shqiptarëve bashkë me Partinë për Prosperitet Demokratik e themeluar më 15 prill 1990 në ndryshimin dhe përparimin e shqiptarëve më ka bërë që të mos jem i shkëputur asnjëherë nga politika. Filozofia e djathtë është pjesë e besimit tim.

- **Premisat:**

1. Shoqëria jonë ka nevojë për paqe.
2. Rrezikimi i mirëqenies mundëson që qytetari të humb legjitimitetin moral.
3. Padëgjueshmëria qytetare ka të bëjë kryesisht me një ndarje politike dhe ideologjike.
4. Padëgjueshmëria bën polarizimin e kombëtar e politik të qytetarëve.

- **Qasje dhe aspekte**

Kalimi i shoqërisë nga sistemi monist në sistemin pluralist demokratik dhe ndërtimi i shoqërisë demokratike u hapi shqiptarëve të drejtën dhe lirinë për të shprehur lirisht mendimet, të drejtën për liri dhe barazi si dhe të drejtën për barazi ekonomike, arsimore, sociale, kulturore etj. Filloi filozofia politike e shqiptarëve. Njëherit ndërtimi i shoqërisë demokratike mundësoi të drejtën e shprehjes së padëgjueshmërisë qytetare politike.

Të çliruar nga ngërçi komunist, shqiptarët e Maqedonisë fituan të drejtën të marrin pjesë në vendosjen politike. Formimi i PPD-së dhe PDP kontribuoi në artikullimin e interesave politike të shqiptarëve. Në zgjedhjet e para parlamentare pluraliste (1990) u zgjodhën 23 deputet shqiptarë si dhe shqiptarët morën pjesë në ekzekutivin e Maqedonisë. Megjithatë partitë maqedonase si VMRO DPMNE që vepronte si opozitë dhe SDSM që e formonte bashkë me PPD-në shumicën parlamentare ishin në një kundërshti të madhe. Pavarësisht se PPD-ja morri pjesë në qeveri, veprimi i saj kryesisht ishte si veprim opozitar. Kjo ndodhte për shumë arsye:

- deputetët maqedonas dhe partitë e tyre shprehnin qëndrime negative, të papërfillshme për shqiptarët. Madje gjithnjë e më shumë kishte kërkesa për ndalimin e PPD-së dhe fshirjen e saj nga regjistri.¹
- refuzohej çdo gjë që kishte të bëjë me liritë dhe të drejtat e shqiptarëve siç janë e drejta e përdorimit të gjuhës amtare,
- nuk përkrahej e drejta e përdorimit të flamurit kombëtar,
- nuk e përkrahnin realizimin e arsimit në gjuhën shqipe,
- të gjitha kërkesat e deputetëve shqiptar të projektuara në amandamente nuk votoheshin nga deputetët maqedonas,
- statusi i shqiptarëve si popull shtetformues nuk pranohej nga maqedonasit, etj.

Këto dhe shumë probleme të tjera, kërkesa legjitime dhe objektive të shqiptarëve mohoheshin dhe për këto arsye ndodhte padëgjueshmëria politike e deputetëve dhe ministrave shqiptarë si dhe padëgjueshmëria qytetare.

Padëgjueshmëria qytetare u bë mjet për të shprehur dhe kundërshtuar politikën e padrejtësive dhe politikën e dhunës ndaj shqiptarëve.

Protestat ishin formë përmes të cilave shprehej kërkesa për liri, barazi, demokraci e të ngjashme.

Si shprehej padëgjueshmëria politike e deputetëve shqiptarë dhe strukturave partiake?

---

¹ Së pari, në Gjqyqin Kushtetues u ngrit procedurë për vlerësimin e kushtetutshmërisë së regjistrimit të PPD-së me numër 241-90, të datës 15. 4. 1991..

Së dyti, Kuvendit të Maqedonisë me nr. 41-1612-1, datë 29. 4 . 1991 iu dorëzua peticion për ndalimin e PPD-së dhe PDP-së nga qytetar të Bogdancit, Gjevgjelijë, Dojranit, Stojakovës, Gjvatës, Bogorodicës dhe Čërnicës me 3770 nënshkrime.

Për çregjistrimin e PPD-së, me pretekst se vepron nga pozitat e nacionalizmit shqiptar, pati kërkesa edhe nga ssubjekte të tjera si:

Macedonien United Society of W. A. (Inc) me nr. ZC-1 datë 18. 2. 1991

Këshilltarët e Komunës së Velesit, me nr. 01-522-1 datë 7. 2. 1991

MAAK e datës 30. 1. 1991

Sojuz na komunisti-dvizhenje za Jugosllavija, Prriplep, datë 14. 2. 1991

Padëgjueshmërinë politike deputetët shqiptarë e shprehën me rastin e votimit të z. Kiro Gligorov për president të shtetit. Në votimin e parë u konstatua se të 23 deputetët shqiptarë nuk e kishin votuar presidentin. Kjo ngjalli shqetësim te partneri i koalicioni SDSM.

Në përsëritjen e zgjedhjes pas një muaji z. Kiro Gligorov fitoi shumicën e votave prej 2/3 por përsëri 15 deputet shqiptar nuk e votuan.

Kjo padëgjueshmëri politike ngjalli akuza dhe kundërakuza në opinion, në koalicionin qeveritar po edhe në strukturat e partisë. Pse deputetët shqiptarë kishin rezerva ndaj kandidatit presidencial të SDSM-së? Deputetët kishin rezerva sepse bëhej fjalë për një udhëheqës federativ i mishëruar me politikan serb dhe nuk shihnim në figurën e tij njeri demokrat por nacionalist me premise serbe. Në fakt, patëm një dallim mes nocioneve politikan dhe političar. Politikanin e konsideronim njeri të madh me vizione, demokrat, njeri pa anime, i drejt në veprime, jo nacionalist kurse političarin e menduam si njeri i interesave antishqiptare. Kjo ishte arsyeja dhe kjo u dëshmuar në veprimin e tij dhe sjelljen ndaj kërkesave të shqiptarëve.

Padëgjueshmëri politike deputetët shqiptarë reflektuan edhe me rastin e votimit të Kushtetutës. Deputetët nuk e votuan kushtetutën edhe pse morrën pjesë aktive në diskutimin për përmirësimin e saj. Por fjala e tyre haste në vesh të shurdhër të parlamentit dhe qeverisë. Deputetët shqiptarë propozuan një numër të madh të amandamenteve për ndryshime cilësore të tekstit të saj e që kishte të bëjë me:

- definimin e statusit kushtetues juridik të shqiptarëve si popull shtetëformues.
- përcaktimin e gjuhës shqipe si gjuhë zyrtare dhe e barabartë me gjuhën maqedonase,
- ngritjen e lirisë dhe barazisë politike dhe të drejtave qytetare të shqiptarëve,
- të drejtën e hapjes së institucioneve arsimore në gjuhën shqipe, etj.

Të gjitha këto u injoruan nga deputetët maqedonas dhe si pasojë e saj, deputetët shqiptarë nuk e votuan Kushtetutën.

Padëgjueshmëri politike dhe qytetare deputetët dhe qytetarët shqiptarë treguan me rastin e referendumit të shpalljes së pavarësisë së Maqedonisë. Referendumi është një formë e deklaramit politik e qytetar për një çështje të rëndësishme shoqërore.

PPD-ja dhe PDP-ja nuk e përkrahën këtë referendum dhe realizuan referendumin shqiptarë për autonominë politike-teritoriale të shqiptarëve e njohur si Ilirida, e cila u votua me 99 përqind të votave të qytetarëve shqiptarë. Por ajo mbeti projekt i parealizuar. Ç’kuptim pati referendumi për shqiptarët? Ndoshta ishte një demonstrim i forcës për të treguar se sa jemi, se jemi të organizuar e me koncepte politike. Përndryshe, për zgjidhjen e problemeve në shoqëri ekzistojnë parime, standarde civilizuese, marrëveshje demokratike. Por partitë dhe politika maqedonase nuk i respektonte këto dhe nuk tregonte tolerancë.

Padëgjueshmëria politike dhe qytetare u shpreh edhe me rastin e regjistrimit të popullsisë dhe amvisërive më 1991 kur dyshohej se të dhënat do të keqpërdoren dhe nuk do të jenë objektive sepse pushteti mendonte se shqiptarët janë 20%.² Ky regjistrim dështoi sepse ishte joobjektiv dhe krijoi hipoteka të ndryshme. Deputetët shqiptarë e kundërshtuan dhe nuk e votuan ligjin për regjistrim.

Me numrin e shqiptarëve gjithnjë është manipuluar³ dhe shqiptarët ishin halë në sy për politikën maqedonase.

² Në intervistën dhënë agjencisë gazetareske Frans Pres (AFP), ndër të tjera presidenti K. Gligorov thekson se në numrin e përgjithshëm të popullsisë shqiptarët marrin pjesë me rreth 20 përqind

³ Numri i shqiptarëve sipas regjistrimeve është:

-regjistrimi i vitit 1948	197.389 banor ose 17,0 përqind
-regjistrimi i vitit 1953	162.524 banor ose 12,5 përqind
-regjistrimi i vitit 1961	183.108 banor ose 13,0 përqind
-regjistrimi i vitit 1971	279.871 banor -
-regjistrimi i vitit 1981	377.726 banor ose 19,8 përqind
-regjistrimi i vitit 1994	441.104 banor ose 22,7 përqind

Partitë maqedonase nuk donin të kuptonin se shqiptarët kërkonin dhe luftojnë për liri, të drejta sociale, për barazi kombëtare, solidaritet dhe tolerancë. Ato mundoheshin sa më shumë ta zvogëlojnë numrin e tyre.

Padëgjueshmëri politike shprehën qytetarët dhe udhëheqësit e dy komunave shqiptare ajo e Tetovës dhe e Gostivarit, kryetarët e të cilave të përkrahur nga partia e tyre PDSH më 1997 nuk hoqën flamurin kombëtar, i cili valvonte para ndërtesave të komunave, nuk respektuan normat ligjore dhe pushteti me një agresivitet të egër policor natën e 9 korrikut 1997 intervenoi me forcë dhe në Gostivar ndodhi më e keqja u vranë tre shqiptar dhe u plagosën dhjetra të tjerë në përleshjen me policinë për mbrojtjen e flamurit. Akcioni policor ndaj padëgjueshmërisë politike rezultoi me burgosjen e kryetarëve të komunave.

Padëgjueshmëri qytetare dhe politike shprehi e tërë popullata shqiptare me rastin e themelimit të Universitetit të Tetovës. Kjo padëgjueshmëri ishte masovike me pjesëmarrjen edhe të partive politike dhe deputetëve e ministrave shqiptarë të PPD-së. Pushteti maqedonas ishte kundër themelimit të universitetit dhe angazhoi policinë për moslejimin e mbajtjeve të tubimeve, madje me rastin e nisjes së ligjëratave pushteti përdori forcën policore në Poroj dhe Reçicë të Vogël ku mbeti i vranë një qytetar.

Padëgjueshmëri popullore me përmasa të gjera në hapësirat shqiptare në Maqedoni ndodhi në vitin 2001, kur një grup mirë i organizuar luftarak shqiptar nxiti konfliktin ushtarak fillimisht për ndarjen e Maqedonisë, por shumë shpejt udhëheqësit e konfliktit e korrigjuan projektin e tyre dhe dolën me komunikata se grupi ushtarak lufton për të drejta dhe barazi kombëtare të shqiptarëve.

Konflikti pati përmasa të gjera në të gjitha viset shqiptare të Maqedonisë por kryesisht ai u lokalizua në Rajonin e Shkupit dhe të Tetovës. Pushteti maqedonas iu kundërvu forcave të luftëtarëve shqiptar (UÇK-së) me të gjitha forcat dhe mjetet luftarake policore e ushtarake për ta mposhtur kryengritjen. Ballafaqim të drejtpërdrejtë nuk pati, luftohej në largësi, por dëme në fshatrat shqiptare pati shumë si dhe pati të vranë nga forcat maqedonase.

Konflikti I armatosur shkaktoi ndarje të theksuar në shoqëri dhe i antagonizoi marrëdhëniet mes maqedonasve dhe shqiptarëve. Por kjo ndarje preku edhe institucionet dhe udhëheqësitë e tyre si dhe politikën në tërësi.

Konflikti ushtarak u përmyll me uljen në tavolinë të palëve me ndërmjetësues ndërkombëtar dhe nënshkrimin e Marveshjes Kornizë të Ohrit.

Çka ndodhi pas nënshkrimit të saj? Artificialisht gjuha e urrejtjes u zëvendësua me gjuhën e racionalitetit politik, polarizimet e theksuara u bënë faktorë i paqes, ushtarët pjesëmarrës në konflikt formuan parti politike, morrën pjesë në zgjedhje dhe deputetët ish ushtar ia mësyen politikës. Kësisoj ata nga tigra u transformuan në qingja. Është dilemë e madhe pse ndodhi konflikti.

Përpyekja e gjatë PPD-së është një përpyekje historike për thellime cilësore të politikës shqiptare në realizimin e barazisë, lirisë dhe demokracisë. Në qoftë se PPD-ja pati rolin e saj në ardhjen e lirisë e demokracisë, unë pata qëllim dhe punoj në thellimin e të drejtave dhe lirive dhe drejt ndërtimit të demokracisë së fortë.

Padëgjueshmëri politike deputetët shqiptarë kanë treguar në mosvotimin e ligjeve që kishin të bënin me realizimin e të drejtave shqiptare. Shpesh ka ndodhur që të lëshohen seancat parlamentare në shenjë revolte dhe pakënaqësie.

Çka sillte padëgjueshmëria politike e qytetare?

Padëgjueshmëria politike dhe qytetare si mjet apo mekanizëm demokratik për të shpreh revoltën ndaj padrejtësive dëshmoi kulturën demokratike dhe politike të shqiptarëve, ajo në

fakt demonstronte filozofinë politike për të artikuluar problemet me të cilat përballeshin shqiptarët asokohe. Ajo vuri në pah disa elemente:

- ngritjen e dinjitetit njerëzor, qytetar e politik,
- refuzimin e praktikave të papranueshme për shqiptarët dhe
- artikulin e këkesave të shqiptarëve, nxitjen e zgjidhjeve të tyre e të ngjashme.

Deputetët e PPD-së i kushtonin një rëndësi të veçantë çështjeve të barazisë kombëtare, lirive të qytetarëve, barazisë ekonomike, punësimit të shqiptarëve, përfaqësimit adekuat të shqiptarëve në institucione shtetërore e të ngjashme.

Përfundim

Shteti në parim duhet të respektoj disa vlera morale dhe etike dhe është i obliguar të eliminojë gjuhën e urrejtjes.

Ndarjet dhe polarizimet në shoqërinë tonë, veçanërisht në tre dekadat e fundit janë të theksuara. Kjo është për arsye se pushteti demonstroi forcën policore ndaj shqiptarëve.

Veprimet politike shqiptare ishin të matura dhe nuk reflektonin radikalizëm. Radikalizimin na imponoi pushteti maqedonas me pretekst se ju i keni të gjitha. Ç'u mungon juve? Kurse vetë tregonin inat në pranimin e kërkesave shqiptare. Të menduarit dhe filozofia e këtillë politike maqedonase krijoi kushte për radikalizim dhe mosdëgjueshmëri politike e qytetare.

Referencat

- [1]. Xheladin Murati, *Profili politik i PPD-së, Krijimi, shkëlqimi dhe rënia*, Çabej, Tetovë, 2011
- [2]. Xheladin Murati, *Arti i të bërit politik*, Luma grafik, Tetovë, 2017
- [3]. Qerim Lita, *Dokumente ekskluzive, Kërkesa e PPD-së dhe reagimi i qeverisë së RSM-së*, Koha, Shkup, 5 janar 2018, f. 16-17
- [4]. Qerim Lita, *Afera e armëve, Ladorishti dhe Bit Pazari*, portal, Strugalajm
- [5]. Naser Ziberi, *PPD-a ishte viktimë e intrigave të politikës serbo-maqedonase*, Koha, Shkup, 22 prill 2016, f. 12-13
- [6]. Leonidha Mërtiri, *Si e përçau Tirana, Partinë e Prosperitetit Demokratik në Maqedoni*, Lajmpress.org, 18 shtator 2020, f. 7
- [7]. Reshat Naxhipi, *Sa është Maqedonia edhe e shqiptarëve*, revista "Dita", Shkup, 15 prill 1991, f. 23
- [8]. Abdylnaser Sinani, *Sa jemi dhe sa duhet të jemi*, revista "Dita", Shkup, 15 maj 1991, f. 33-34
- [9]. *Enti Shtetëror i Statistikës*, Maqedonia e Veriut në shifra,, Shkup, 2022
- [10]. Nikolla V. Dimitrov, *Demografski kontrasti na naselenieto vo Republika Makedonija popis 1994-2002* (Rezime), pa date botimi